

LOYIHA MUVOFFAQIYATI VA INVESTITSIYA MUHITI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK

Muminova E'zoza Ismadiyarovna

Bank-Moliya Akademiyasi magistranti "O'zbekiston temir yo'llari" aksiyadorlik jamiyati Statistika va hisobga olish boshqarmasi yetakchi mutaxassisisi;

Xomidjonov Diyorbek Nomonjon o'gli

Bank-Moliya Akademiyasi magistranti "O'zbekiston temir yo'llari" aksiyadorlik jamiyati Kapital qurilish direksiyasi bo'lim boshlig'i

Annotatsiya: *Ushbu maqolada loyihaning o'ziga xosligi, uning xususiyatlari loyihaning muvaffaqiyati mezonlari va bu bo'yicha olimlarning fikr-mulohazalari organilgan. Bundan tashqari loyihalarni boshqarish nazariyalari, loyiha muvaffaqiyatining ta'rifi, investitsiyalar turlari va ularning loyiha natijalariga ta'siri bo'yicha ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *loyiha boshqaruvi, loyiha muvaffaqiyati mezonlari, investitsiya, investitsion loyiha boshqaruvi*

Abstract: *This article systematizes the originality of the project, its characteristics, criteria for the success of the project and the opinions of scientists. Additionally, project management theories, definitions of project success, types of investments and their impact on project outcomes are covered.*

Key words: *project management, project success criteria, investments, investment project management*

Аннотация: *В данной статье систематизированы оригинальность проекта, его характеристики, критерии успешности проекта и мнения ученых. Кроме того, рассматриваются теории управления проектами, определения успеха проекта, типы инвестиций и их влияние на результаты проекта.*

Ключевые слова: *управление проектами, критерии успешности проекта, инвестиции, управление инвестиционными проектами*

KIRISH

O'zbekiston Respublikasida bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida respublika iqtisodiyotida tuzilmaviy o'zgarishlarni amalga oshirishda investitsiyadan samarali foydalanilmoqda. Bugungi kunda O'zbekistonda qulay investitsiya muhitini muntazam ravishda yaxshilab borishni ta'minlash ustuvor vazifadur. Bunda davlatning asosiy vazifasi kapital jalb qilish uchun qulay investitsiya muhitini yaratish va uning jozibadorligini oshirish bilan izohlanadi.

Ushbu maqolada har qanday loyihani amalga oshirishda investitsiyalar bilan bevosita bog'liqligini ko'rib chiqamiz. Investitsiyalar qurilish, axborot texnologiyalari, sog'liqni saqlash va ishlab chiqarish kabi turli sohalardagi loyihalar muvaffaqiyati uchun muhim ahamiyatga ega. Samarali investitsiya strategiyalari loyiha natijalariga

sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin, dastlabki rejalashtirish va resurslarni taqsimlashdan tortib, amalga oshirish va yakunlashgacha. Biroq, bu munosabatlarning aniq mohiyatini tushunish har xil turdagi investitsiyalar va ularning loyiha muvaffaqiyatiga ta'sirini batafsil tahlil qilishni talab qiladi. Shunga ko'ra, hayotda loyihalarning turli-tumanligidan kelib chiqib, unga yo'naltiriladigan investitsiyalarning ham yo'nalishlari, sohalari, manbalari, muddatlari, ishtirokchilari, investorlari, ahamiyati turlicha ekanligini ko'rib chiqamiz.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Loyiha - bu biror o'ziga xos mahsulot, xizmat yoki natijaga erishish uchun amalga oshiriladigan vaqtinchalik harakatlar majmuasi. Loyihaning o'ziga xosligi va vaqtinchaligi, ya'ni har bir loyihaning boshlanish va yakunlash muddati, belgilangan maqsadi bor.

Vargas (2009) fikriga ko'ra, ijtimoiy, ekologik va siyosiy iqtisodgacha bo'lgan ko'pgina loyihalar manfaatlarga muvofiq rejalashtirilgan va amalga oshiriladi, bu esa ular uchun mo'ljallangan va kutilmagan ta'sirlarni ijobiy yoki salbiy bo'lishiga olib keladi.

Loyiha ko'zlangan maqsadga erishishi uchun loyihani boshqarish muhim ahamiyatga ega. Loyiha o'z vaqtida, unga ajratilgan buyudjet chegarasidan chiqmagan holda va shu bilan birga rejalashtirilgan natijaga erishishi uchun mohirlik bilan boshqarilishi kerak.

Loyihani boshqarishdagi eng keng tarqalgan vazifalardan biri bu loyiha muvaffaqiyatga erishadimi yoki yo'qligini aniqlashdir.

An'anaga ko'ra, vaqt, xarajat, hajm va sifat kabi loyihani boshqarish ko'rsatkichlari loyiha muvaffaqiyatini aniqlashda eng muhim omillardir. Keyinchalik amaliyotchilar va tadqiqotchilar loyiha muvaffaqiyati loyiha maqsadlariga erishish nuqtai nazaridan ham o'lchanishi kerak degan xulosaga kelishdi.

PMBOK ma'lumotlariga ko'ra, loyiha muvaffaqiyati belgilangan maqsadlarga erishish va oldindan belgilangan vaqt, xarajat va qamrov shartlariga javob berish sifatida belgilangan.

Loyihani boshqarish muvaffaqiyatiga kelsak, De Vit (1988 Apud Karvalyo va Borxes, 2015) va PMI (Loyihalarni boshqarish instituti, 2008), loyihani boshqarish muvaffaqiyatini baholash uchun mezonlar qo'llanilishini ta'kidlaydi. Ushbu mezonlar vaqt, sifat va narx kabi an'anaviy reyting ko'rsatkichlarini o'z ichiga oladi.

Loyihaning muvaffaqiyati bilan bog'liq holda, Barklay (2008, OAK va Borxes, 2015 yilda keltirilgan) manfaatdor tomonlar rolining muhimligini tasdiqlaydi.

De Vit (1988, OAK va Borxesda keltirilgan, 2015) menejmentning barcha darajalarida loyihaning hayotiy siklida ishtirok etuvchi barcha manfaatdor tomonlarning harakatlarini hisobga olishni kuchaytirganda, oldinga boradi deb ta'kidlaydi.

Kuk-Devis (2002) har doim manfaatdor tomonlarning extiyojlarini hisobga olgan holda mahsulot yoki natijadan loyiha muvaffaqiyatini aniqlashga yordam beradi.

Olimlarning fikridan kelib chiqib, loyiha: birinchidan, maqsadli faoliyat; ikkinchidan, foyda uning xarajatlaridan har doim ortiq bo'ladi; uchinchidan, u cheklangan vaqt va resurslarda qat'iy cheklanganlikka ega bo'ladi. Loyihani boshqarishdagi eng keng tarqalgan vazifalardan biri bu loyiha muvaffaqiyatga erishganligini aniqlashdir.

Loyihalar uchun muvaffaqiyat mezonlari

Atkinson (1999) loyihalarning muvaffaqiyatini samaradorlik, sifat va xarajatning uzoq muddatli ko'rsatkichlari bilan bog'laydi, ular keyinchalik uch tomonlama cheklash yoki "temir uchburchak" sifatida belgilanadi, bu adabiyotda keng yoritilganiga qaramay, ko'plab mualliflar bunday mezonlarni muvaffaqiyat loyahasini o'lchash uchun yetarli emas deb hisoblaydilar. Shunday qilib, xuddi shu muallif 1-jadvalda ko'rsatilganidek, toifalarga bo'lingan loyihalar samaradorligini baholash uchun ishlatiladigan turli mezonlarni tushunish uchun jadvalda ko'rsatilgandek bo'linishni taklif qiladi.

Loyihalarda muvaffaqiyat mezonlarini guruhlash
1-jadval.

Muvaffaqiyat mezonlarini	Temir uchburchak	Ma'lumot tizimi	Tashkilotlar	Manfaatdor tomonlar
	Narx	Ichonchlilik	Samaradorlik	Qoniqarli foydalanish
	Sifat	Amal qilish muddati	Samaradorlik	Ijtimoiy, ekologik
	Muddat	Ma'lumot	Daromadning oshishi	Xodimlarni rivojlantirish
		Barqarorlik	Strategik maqsad	Malakali o'qitish
			Tashkiliy darslar	Pudratchi foydasi
			Chiqindilarni kamaytirish	Yetkazib beruvchilar va qoniqarli xodimlar

Manba: Atkinsondan moslashtirilgan (1999)

Mualliflar, shuningdek, besh toifaga asoslangan qisqa muddatli va uzoq muddatli muvaffaqiyat ko'rsatkichlarini tahlil qilishni taklif qilishadi: mijozlarga ta'sir qilish; xodimlarga ta'sir qilish; kelajakka tayyorgarlik ko'rish; biznes va muvaffaqiyat to'g'ridan-to'g'ri va samarali.

Samaradorlik (yoki mo'ljallangan maqsadlarni amalga oshirish): Loyihaning rejalashtirilgan tarzda amalga oshirilganligini tekshirish uchun operativ diqqatni ta'minlaydi. Bu qisqa muddatli chora bo'lib, bozorga juda mos keladi.

Mijozlarning ta'siri: interplela (loyihaga manfaatdor tomonlarning qiziqishi). Bu aniq ta'rif bo'lib, loyihaning yakuniy natijasi mijozlarning ehtiyojlarini qondiradi va sizga ustunlik keltiradi. Shu sababli, sifat ko'rsatkichlari va hajmini, shuningdek, mijozning sifat ko'rsatkichlarini qo'shish taklif etiladi.

Xodimlarga ta'sir: loyihaning ishchi guruhga ta'sirini o'lchash. Yetakchilar o'z jamoasining barcha a'zolari uchun rag'batlantiruvchi muhitni yaratish, ularni

rag'batlantirish va shaxsiy va kasbiy o'sishini ta'minlash g'oyasiga asoslanadi. Bu sizga jamoaning tashkilotga ega bo'lgan "qiymatini" baholash imkonini beradi.

Biznes va to'g'ridan-to'g'ri muvaffaqiyat: bu o'lchov kompaniyaning moliyaviy ko'rsatkichlarini aks ettiradi, ya'ni natijalarga erishish bilan bog'liq holda loyihaning kompaniyaga bevosita ta'siri.

Kelajakka tayyorgarlik: u yangi biznes imkoniyatlari va jarayonlari bilan bog'liq holda kompaniyaning tashkiliy tuzilmasini takomillashtirish bilan uzoq muddatda loyiha qanday hissa qo'shishini aks ettiradi.

Loyihaning muvaffaqiyatini turli nuqtai nazardan aniqlash mumkin. An'anaga ko'ra, muvaffaqiyatni o'lchash uchun loyihani boshqarishning "temir uchburchak" yoki "uchlik cheklovi" - vaqt, xarajat va ko'lamdan foydalanilgan. Biroq, zamonaviy fikrlash ushbu ta'rifni manfaatdor tomonlarning qoniqishi, barqarorligi va strategik muvofiqligi kabi omillarni o'z ichiga olgan holda kengaytiradi. Ushbu ko'p o'lchovli yondashuv loyiha muvaffaqiyati nafaqat byudjet va vaqt cheklovlarini qondirish, balki manfaatdor tomonlar uchun qiymat yaratish va uzoq muddatli maqsadlarga erishishda ekanligini tan oladi.

Xulosa qilib aytganda, loyiha muvaffaqiyatli chiqishi uchun:

1. Loyiha o'z vaqtida, tasdiqlangan ish hajmiga muvofiq va tasdiqlangan narxda bajarilsa, muvaffaqiyatli hisoblanadi.

2. Agar mijoz qanoatlansa, loyiha muvaffaqiyatli bo'ladi - muddatlardan, xarajatlardan va hokazolardan qat'i nazar.

3. Loyiha moliyaviy jihatdan muvaffaqiyatli bo'lsagina muvaffaqiyatli bo'ladi.

Loyihaning investitsiya bilan bog'liqligi.

Har qanday loyihani amalga oshirish uchun investisiya kiritish kerak. Loyihalar ichida investision loyihalarning o'rni katta. Investision loyihalar bilan iqtisodiyot modernizatsiya qilinmoqda va innovasoyon texnologiyalar real sektorga va barcha sohalarga tadbiiq etilmoqda.

Investitsiya (lotincha: investio "o'rash") iqtisodiyotni rivojlantirish maqsadida o'z mamlakatida yoki chet ellarda turli tarmoqlarga, ijtimoiy-iqtisodiy dasturlarga, innovatsiya, tadbirkorlik loyihalariga uzoq, muddatli kapital kiritish (qo'yish). Pulning vaqt (zamon)ga bog'liq qiymati nazariyasiga ko'ra, investitsiya kelajakda naf olish maqsadida mablag'lar qo'yishdir. Investitsiya kapitalni muayyan muddatga bog'lashni yoki band qilishni bildiradi. Bundan asosiy maqsad kapital qiymatini saqlab qolish yoki bo'lmasa kapital qiymatini vaqtda o'stirib borishdir. Iqtisodiy mazmuni jihatdan investitsiya turli faoliyatlarga safarbar etilgan moddiy, nomoddiy boyliklar va ularga bo'lgan huquqlarni aks ettiradi. Investitsiya sifatida pul, qimmatli qog'ozlar (aksiya, obligatsiya, sertifikat, veksel), yer, bino, inshoot kabi boyliklar, intellektual mulk bo'lgan ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar va b. ishlatiladi.

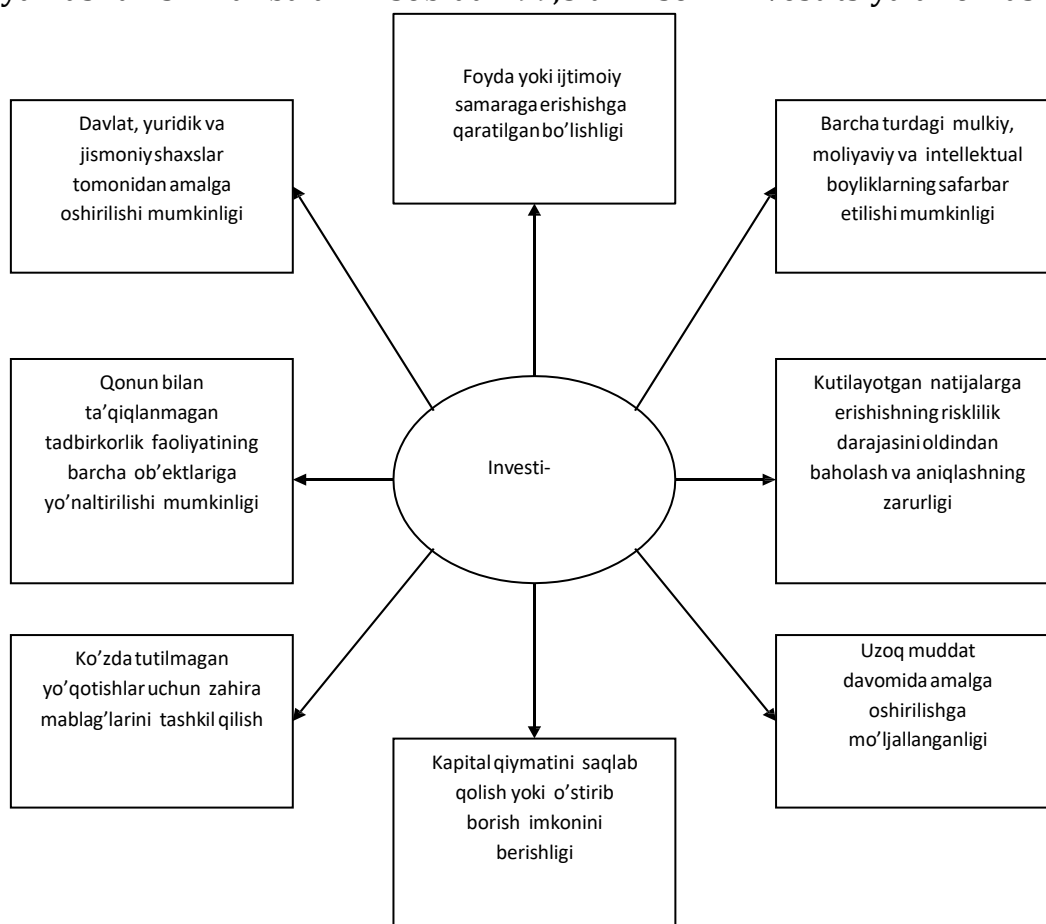
Investitsiya loyihalariga mablag' qo'yuvchilar - investorlar davlat, kompaniya, korxonalar, chet ellik fuqarolar, aholi va boshqalar bo'lishi mumkin.

Uning quyidagi turlari mavjud: davlat investitsiyasi - davlat byudjeti va moliya manbalari hisobidan kiritiladi; chet el investitsiyasi - xorijiy davlatlar, banklar, kompaniyalar, tadbirkorlar tomonidan kiritiladi; xususiy investitsiya - xususiy, korporativ xo'jalik va tashkilotlar, fuqarolar mablag'lari, shu jumladan, shaxsiy va jalb qilingan mablag'lar hisobidan qo'yiladi.

2024 yilning yanvar-mart oylarida jami 107,1 trln. so'm asosiy kapitalga investitsiyalar o'zlashtirilib, 2023-yilning mos davriga nisbatan 174,5 % ni tashkil etdi.

Asosiy kapitalga investitsiyalarning tarkibida 75,9 % yoki 81,3 trln. so'm investitsiyalar jalb etilgan mablag'lar hisobidan moliyalashtirilgan bo'lsa, korxonalar, tashkilot va aholining o'z mablag'lari hisobidan 24,1 % yoki 25,8 trln. so'm moliyalashtirildi.

Shuningdek, markazlashgan moliyalashtirish manbalari hisobidan asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi 7,6 trln. so'mni tashkil etgan bo'lsa, markazlashmagan moliya- lashtirish manbalari hisobidan 99,5 trln. so'm investitsiyalar o'zlashtirildi.

1-rasm. "Investitsiyalar" tushunchasi mazmunini tavsiflovchi zaruriy belgilar .

Hozirgi kunda O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning eng samarali va maqbul yo'li ham investitsiyalar hisoblanadi. Iqtisodiyotni rivojlantirishning yuqori sur'atlariga erishishda mamlakatimizda investitsiya muhitini yaxshilash, investitsiya jozibadorligini oshirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlarning o'rni katta. Boshqacha qilib aytganda, investitsiya muhiti - bu investitsiyalar bog'liq bo'lgan hamma narsa. Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyev Investitsiya haqida

quyidagi fikrlarni bildirib o'tgandilar: "Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, qaysi davlat faol investitsiya siyosatini yuritgan bo'lsa, o'z iqtisodiyotining barqaror o'sishiga erishgan. Shu sababli ham investitsiya – bu iqtisodiyot drayveri, o'zbekcha aytganda, iqtisodiyotning yuragi, desak, mubolag'a bo'lmaydi. Investitsiya bilan birga turli soha va tarmoqlarga, hududlarga yangi texnologiyalar, ilg'or tajribalar, yuksak malakali mutaxassislar kirib keladi, tadbirkorlik jadal rivojlanadi".

Bugungi kunda jahonning 50 dan ortiq mamlakati O'zbekistonga barqaror tarzda investitsiya kiritmoqda. Ular iqtisodiyotimizning asosan metallurgiya, energetika, kimyo sanoati, elektrotexnika, mashinasozlik, yengil sanoat tarmoqlarida faoliyat yuritmoqda.

Investitsion muhitni yaxshilashga qaratilgan islohotlar iqtisodiyotning rivojlanishi va insonlarning turmush darajasi yaxshilanishiga xizmat qiladi.

Xulosa

Har qanday loyihani amalga oshirishda investitsiya muhim rol o'ynaydi. Investitsiyalarni jalb qilish muammosini hal qilish investitsiya faoliyatini tashkil etish uchun investitsiya qilingan mablag'larni jalb etish va ulardan maqsadli foydalanishni samarali ta'minlaydigan maxsus shart-sharoitlarni yaratishni taqozo etadi. Shu bois O'zbekiston Respublikasida investitsiya muhiti, uni shakllantirish shart-sharoitlari va omillari masalasi hozirda birinchi o'ringa chiqib, juda dolzarb hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining alohida hududlari bo'yicha alohida qarorlar mavjud, biroq ularda iqtisodiyotning moliyaviy-investitsiya jarayonini boshqarishda qabul qilingan qarorlarni baholashning aniq mezonlari mavjud emas. Shu bois davlatning mintaqaviy investitsiya siyosati hali boshlang'ich bosqichda, deyishimiz mumkin. Binobarin, bozor o'zgarishlarining hozirgi bosqichida u davlat iqtisodiy strategiyasining eng muhim vazifalaridan biriga aylanib bormoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. <http://www.lex.uz> O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 25 dekabrda "Investitsiya va investitsiya faoliyati to'g'risidagi" qonuni (normativ-huquqiy hujjatlar tizimi);

2. D.YU. Xujamkulov Investitsiya loyihalarini boshqarish o'quv qo'llanma TDIU, Toshkent 2019,- 155 bet;

3. <https://www.jstor.org/stable/40608265> Investment evaluation within project management: an information systems perspective;

4. A.R. Babajanov Loyihani tashkil etish va boshqarish o'quv qo'llanma, Toshkent 2015-5 bet;

5. M.S.Qasimov Investitsiya loyihalari tahlili o'quv qo'llanma, Toshkent 2011,-4 bet;

6. Jurnal Mnogoprofil'naya nauchniy sentr znaniy. Upravleniya proekti: Issledovaniya uchitivaya kreterii uspeha v situacionnom podxode. noyabr 2017;

7. <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/> investisiya bo'yicha ma'lumotlar beruvchi rasmiy veb sayt ma'lumotlari;

8. www.stat.uz. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari.